

қилинмоқда. Шу билан бирга ўқувчиларда ўқитувчининг имконияти ва маҳоратига бўлган ижобий баҳонинг шаклланиши дарс самарадорлигини таъминлашнинг муҳим омили эканлигига доир ёндашувлар шаклланаётган вазиятда педагогларнинг суггестив қобилиятини ошириш муҳим педагогик вазифадир.

Суггестив қобилият – ўқувчи-талабаларга руҳий ва эмоционал-иродавий таъсир кўрсатиш, уларни ўз имкониятларига ишонтира олиш маҳоратида кўринади[2]. Бундан кўринадики, ҳар бир жамиятда ижтимоий-психологик муҳитни соғломлаштириш, бўлажак авлодни ҳам руҳан, ҳам жисмонан соғлом қилиб тарбиялаш вазифаси глобал аҳамиятга эга.

Адабиётлар таҳлили ва методология (Литература и методология/Methods). Бўлғуси ўқитувчиларда суггестив қобилиятларни такомиллаштиришга доир кўплаб илмий тадқиқотлар олиб борилган ва бу жараён бугунги кунда ҳам давом этмоқда.

Ғарб давлатларида педагогларнинг суггестив қобилиятларни такомиллаштириш масаласи олимлар И.Мартин, В.Ильничка, О.Фадаева, З.Козбаев, В.Медведов, В.Коледа, О.Маркевич, Н.Тихонова, Ж.Харгривес, П.Вертински, О.Отравенко, А.Ветт, Э.Задарко, Ж.Юнгер, З.Барабас, Д.Браунлар томонидан тадқиқ этилган.

Шарқ мамлакатларида бўлғуси ўқитувчиларда суггестив қобилиятларни такомиллаштириш масалаларини олимлар Йили Сун, Саади Сами, Садиҳ Маҳмудий, Сарҳад Агҳай, Якуп Кочлар ўз изланишларида таҳлил қилганини эътироф этиш керак.

Мамлакатимизда бўлғуси ўқитувчиларда суггестив қобилиятларни такомиллаштиришга қаратилган педагогик жараёни яхлит тизим сифатида ўрганиш А.Абдуллаев, Ш.Х. Хонкелдиев, Н.Н.Азизходжаева, А.К.Атаев, Ф.А.Керимов, И.А.Кошбахтиев, Р.С.Саломов, Э.А.Сейтхалилов, Ў.Қ.Толипов, Т.С.Усмонхаджаев, Р.Д.Халмухамедов, Д.Д.Шарипова, Ш.С.Шарипов, Ф.Р.Юзликаев, Т.Т.Юнусов, Р.Д.Халмухамедов, Ж.Э.Эшназаров, Р.Абдумаликов, Г.Б.Билялова, К.Шокиржонова, К.Мухаммадев, Т.Зайниддинов, О.Л.Эрдонов, Д.Беков, А.Маҳкамов, Т.Т.Юнусов, Ю.М Юнусова каби педагог олимлар тадқиқ қилганлар. Улар Ўзбекистоннинг мустақиллик йилларида таълим жараёнида ўқувчилар руҳиятидаги бузилишларни олдини олиш ва бу борадаги таълимий ишларни такомиллаштиришга қаратилган тадқиқотлар олиб борганлар ва улар асосида услубий-оммавий тавсияларни ишлаб чиққанлиги аҳамиятлидир.

Натижалар (Результаты/Results). Педагогик таъсир кўрсатиш ўқитувчининг муҳим суггестив қобилиятларидан бири бўлиб, аввало ўқитувчининг ташқи қиёфасини ифодаловчи хулқ-атвори, муносабатга киришиши ва нутқ маданияти асосида ўқувчилар билан мунтазам тарбиявий фаолият олиб бориш жараёнида намоён бўлади.

Педагогик таъсир кўрсатиш – тарбияланувчига онгли интизом ва мустақил фикр юритиш кўникмаларини ҳосил қилиш, тарбияни маълум бир мақсадга мувофиқ такомиллаштириш учун шахсга мунтазам ва тизимли таъсир кўрсатиш, жамиятнинг ижтимоий-тарихий тажрибаларига ёндашиб шахсни ҳар томонлама баркамол инсон сифатида камол топтириш, унинг хулқ-атвори ва дунёқарашини такомиллаштириш, ёш авлодни муайян мақсад асосида тарбиялаш, ижтимоий онг ва хулқ-атворни халқимизнинг бой мафкуралари асосида шакллантиришга йўналтирилган фаолият жараёнидир. Педагогик таъсир кўрсатиш асосида тарбияланувчининг онги шаклланади, маънавий бойлиги ва ҳис-ғуйғулари ривожланади, унда ижтимоий ҳаёт учун зарур бўлган ижтимоий алоқаларни ташкил этишга хизмат қиладиган хулқий одатлар ҳосил бўлади[1].

Педагогик таъсир кўрсатиш билан жамиятнинг шахсга қўядиган ахлоқий талабларига мувофиқ келадиган хулқий малака ва одатлари ҳосил қилинади. Бунга эришиш учун ўқувчининг онги, ҳиссиёти ва иродасига таъсир этиб борилади. Тарбия

жараёнига ўқитувчи раҳбарлик қилади. У ўқувчилар фаолиятини белгилайди, уларнинг педагогик жараёнда иштирок этишлари учун шарт-шароитлар яратади. Агар буларнинг бирортаси эътибордан четда қолса, ўқитувчининг таълим ва тарбиявий мақсадларга эришиши қийинлашади.

Педагогик таъсир кўрсатиш мазмунида тарбиянинг бутун моҳияти ифодаланган бўлиб, унинг мазмуни мамлакатнинг ижтимоий мақсадларидан келиб чиқиб асосланади. Тарбия моҳияти турли даврларда ҳар хил ифодаланган бўлса ҳам, аммо йўналтирувчанлик хусусиятига кўра бир-бирига ўхшаш ғояларни ифодалайди. Зеро, ҳар бир халқнинг тараққий этиши, давлатнинг қудратли бўлиши авлодлар тарбиясига кўп жиҳатдан боғлиқлиги қадимдан ўз исботини топган.

Ўқувчилар онгига таъсир ўзаро фикр алмашиш жараёнида шаклландиган мураккаб психологик хусусият бўлиб, ўқитувчи суггестив қобилиятининг универсал омили ҳисобланади. Ўқитувчиларнинг ўзаро суҳбати ва фаолияти жараёнида тарбияланувчи онгига таъсир этишнинг ўзига хос хусусияти шундан иборатки, у ўқувчиларнинг психикаси ва ҳулқатвориغا сезиларсиз равишда таъсир кўрсатади. Таъсир ўқувчилар онгига, психикасига назоратсиз кириб бориши билан алоҳида аҳамиятга эга, ўқувчиларнинг ижодий фаолиятида, ҳатти-ҳаракатларида, интилишларида йўл-йўриқлар кўрсатиш тарзида амалга оширилади[3].

Онга таъсир – шундай бир психик жараёнки, ўқувчилар ўқитувчининг ёки бирор шахснинг таъсири остида, ўз онгининг етарли назоратсиз воқеликни идрок этади. Агар ўқитувчи бунда педагогик маҳоратга, психологик тажриба ва билимларга эга бўлмаса, ўқувчилар онгига таъсир қила олмайди, натижада таълим-тарбия жараёни ижобий натижалар бермайди, ўқитувчи ўқувчиларнинг ҳурмат эътиборига сазовор бўла олмайди.

Ўқитувчи ўз тарбияланувчилари онгини ташқи муҳитнинг салбий таъсирларидан, синф жамоаси норасмий етакчиларининг турли яширин бузғунчи ғояларидан ҳимоя қилишга масъул шахсдир.

Ўқувчи онгига таъсир ўтказишда ўқитувчи етакчиликни ўз қўлига киритиши учун:

- ўқувчиларнинг салбий ҳатти-ҳаракатлари туфайли содир бўладиган эмоционал ҳистуйғуларга берилмаслиги;

- ҳар бир ўқувчининг психологик ва руҳий ҳолатини пухта ўрганмасдан унинг онгига тарбиявий таъсир ўтказишга ҳаракат қилмаслиги;

- ҳар бир ўқувчига алоҳида шахс сифатида ҳурмат, эътибор билан муносабатда бўлиши;

- синф жамоасининг норасмий етакчисини сездирмасдан аниқлаб олиши ва унинг ҳаттиҳаракатидан доимо огоҳ бўлиши, у билан асло масофа сақламаслик;

- ўйланмай айтилган ҳар бир сўзнинг, ноўрин фикр мулоҳазанинг оқибатини ҳеч қачон тузатиб бўлмаслигини ўқитувчи доимо ҳис этиши лозим[4].

Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, ҳозирги кунда ахборот технологиялари майдонининг ниҳоятда кенглиги туфайли ўқувчилар онги тарбияга салбий таъсир ўтказувчи ғоя ва мафкуралар билан банд бўлиши табиий ҳол. Ўқитувчилар ёш авлодни тарбиялашда онгга таъсир қилишнинг кенг имкониятларини ўз ўрнида қўллай олсалар, ўқувчилар онгини турли кераксиз ғоялар ва мафкуралардан ҳимоя қила оладилар. Шуни унутмаслик керакки, ўқувчилар ўзларининг ёш хусусиятлари ва психологик таъсирга жуда мойиллиги туфайли ҳар қандай таъсирга ниҳоятда берилувчан бўладилар.

Муҳокама (Обсуждение/Discussion). Ўқитувчи фаолиятида тарбияланувчилар билан педагогик алоқаларнинг узлуксизлиги таълим ва тарбия жараёнининг асосий қонуниятларидан биридир. Ўқувчилар билан таълим-тарбиявий жараёнда ижобий алоқалар ўрнатиш, ижобий иқлим ярата олиш, ўзига ишонтира олиш ва жалб қилиш

– ўқитувчи суггестив қобилиятининг асосий моҳияти бўлиб, бунда бевосита ўқитувчи билан боғлиқ бўлган мингларча руҳий жараёнлар, маълум бир педагогик қолипдан чиқиши мумкин бўлмаган муомала турлари ва шартлари мавжуд. Таълим ва тарбиянинг самарадорлиги, пировард натижада ўқувчилар билан алоқа ўрнатишнинг шакл ва услубларига қатъий риоя қилган ҳолда амалга оширилиши билан белгиланади.

Ўқитувчи тарбиячи сифатида тарбияланувчи ўқувчиларни ўзи учун ҳамиша тарбия объекти деб ҳисоблаши керак. Бироқ тарбияланувчи ўқитувчи тарбиячи билан эркин ва онгли муносабатда бўлишга эришсагина, тарбиявий муносабатлар самарали характер касб этади. Тарбиявий фаолиятнинг суггестив муносабатлар жараёнида ўзига хос қатор қоидалари ҳам мавжуд бўлиб, ўқитувчи ўқувчиларга педагогик таъсир кўрсатишда ушбу қоидаларни мукамал билиши лозим:

- тарбиянинг аниқ бир мақсадга қаратилганлиги;
- тарбиянинг ҳаётий фаолият билан боғлиқ ҳодиса эканлиги;
- шахсни жамоада тарбияланишида ўзига хос ёш хусусиятларини эътиборга олиш;
- тарбияланувчи шахсга нисбатан талабчан бўлиш ва унинг шахсини ҳурмат қилиш;
- тарбияланувчининг психологик ва руҳий хусусиятларини ҳисобга олиши;
- тарбиявий ишларнинг изчиллиги ва мунтазам олиб борилишини таъминлаш.

Хулоса (Заключение/Conclusion). Хулоса қилиб айтганда, педагогик қобилиятлар педагог учун иш фаолиятида жуда зарур ва аҳамиятлидир. Кўриниб турибтики, ҳар бир педагогик қобилиятнинг ўзига хослиги мавжуд. Уларнинг педагог билиши ва ўзида шу қобилиятларни шакллантира олиши зарур. Нафақат иш фаолиятидаги педагог балки келажакда педагог бўлишни олдиға мақсад қилиб қўйган ҳар бир талаба буни билиши керак. Педагогик қобилиятларни ўзида шакллантириш ва уни қўллаш туфайли болаларга таълим беришда юксак натижаларни қўлга киритиш мумкин.

Адабиётлар рўйхати: (References)

1. Ахмеджанов М.М., Хўжаев Б.Қ., Ҳасанова З.Д. Педагогик маҳорат. – Бухоро давлат университети, 2014. – 238 б.
2. Гончаров Г.А. Суггестия теория и практика. – М.: «КСП», 1995. – 320 с.
3. Холиқов А. Педагогик маҳорат. Ўқув қўлланма. Т.: «IQTISOD-MOLIYA» нашриёти, 2010. – 312 б.
4. Холиқов А. Бўлажак ўқитувчиларнинг коммуникатив қобилиятига хос хусусиятлар ва уларни такомиллаштириш. Педагогика 1/2017 (10). – Б. 167-174.

БЎЛАЖАК МУСИҚА ТАЪЛИМИ ҲИТОВЧИЛАРИНИНГ БАДИИЙ-ЭСТЕТИК КОМПЕТЕНТЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ПЕДАГОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ

Муродова Дурдонахон Райимжон қизи,
Фаргона давлат университети тадқиқотчиси

Аннотация. Мазкур мақолада бўлажак мусиқа таълими ҳитовчиларининг бадиий-эстетик компетентлигини ривожлантиришининг педагогик хусусиятлари, унга таъсир кўрсатувчи омиллар, илмий-педагогик имкониятлар ва мавжуд муаммолар таҳлил қилинган. Шунингдек, бўлажак мусиқа таълими ҳитовчиларининг бадиий-эстетик дунёқарашини, билим ва кўникмаларини ривожлантириши, саъатнинг илмий назарияларини ўрганиши самарадорлиги очиб берилган.

Калит сўзлар: Мусиқа, эстетика, илмий-педагогик, мусиқа таълими, назария, маданиятлараро интеграцион муносабатлар.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ХУДОЖЕСТВЕННО-ЭСТЕТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Муродова Дурдонахон Райимжоновна,
научный сотрудник Ферганского государственного университета

Абстракт. В данной статье анализируются педагогические особенности развития художественно-эстетической компетентности будущих учителей музыкального образования, факторы, влияющие на нее, научно-педагогические возможности и существующие проблемы. Также выявлена эффективность формирования художественно-эстетического мировоззрения, знаний и умений будущих педагогов музыкального образования, изучения научных теорий часов.

Ключевые слова: Музыка, эстетика, научно-педагогическое, музыкальное образование, теория, межкультурные интеграционные отношения.

PEDAGOGICAL FEATURES OF DEVELOPMENT OF ARTISTIC AND AESTHETIC COMPETENCE OF FUTURE MUSIC EDUCATION TEACHERS

Murodova Durdonakhan Rayimjonovna,
researcher of Fergana State University

Abstract. This article analyzes the pedagogical features of the development of artistic-aesthetic competence of future music education teachers, factors affecting it, scientific-pedagogical opportunities and existing problems. Also, the effectiveness of developing the artistic-aesthetic worldview, knowledge and skills of the future music education teachers, learning the scientific theories of the clock is revealed.

Key words: Music, aesthetics, scientific-pedagogical, music education, theory, intercultural integration relations.

Кириш. Бугунги кунда бўлажак ҳитовчиларнинг бадиий-эстетик дунёқарашини ошириш, тафаккурини кенгайтиш ва бу орқали уларнинг эстетик билим ва кўникмаларини ривожлантириш ишлари долзарблик касб этмоқда. Бунга сабаб кунимиздаги глобал ўзгаришлар, маданиятлараро интеграцион муносабатлар ва бошқа ижтимоий омилар эстетик дунёқараши ривожлантиришни, эстетик фаолият қиёфасини ўзгартиришни талаб этмоқда. Айниқса бўлажак мусиқа ҳитовчиларининг касбий фаолиятида бадиий-эстетик компетенцияни ривожлантириш ва бу орқали ижодийлик, новаторлик ва янгиликни излашда креативликни шакллантириш вазифалари устувор аҳамият касб этмоқда. Шу муносабат билан одамлар, биринчи навбатда, «ёшларнинг онгу тафаккурини маърифат асосида шакллантириш ва тарбиялаш энг муҳим вазифадир» [1]. Шундай экан, жамиятда ижодкорлик, яратувчанлик муҳитини яратишга санъатнинг